

Majáles 1956

Pražská studentská slavnost ve fotografiích Antonína Rozsypala

PETR BLAŽEK

K významným událostem roku 1956 v Československu patřil studentský majáles. Uskutečnil se hned v několika městech za obrovského zájmu veřejnosti. Jedním z účastníků pražské slavnosti byl tehdejší student Českého vysokého učení technického Antonín Rozsypal, který zachytil na prastarý fotoaparát euforickou atmosféru studentského průvodu.

Dne 25. února 1956, přesně osm let po únorovém převratu v Československu, vystoupil na závěr XX. sjezdu KSSS Nikita Sergejevič Chruščov s projevem, ve kterém odsoudil represivní politiku svého předchůdce. Přestože se v něm nezabýval totalitním charakterem komunistického režimu a stranou ponechal roli Stalinových spolupachatelů, jednalo se o zásadní událost, která měla mimořádný ohlas po celém světě. Konkrétní obsah byl ovšem zpočátku znám pouze delegátům sjezdu a vedoucím představitelům komunistických stran, kteří obdrželi v Moskvě písemný záznam vystoupení sovětského vůdce.¹

Chruščovův projev o „kultu osobnosti“ zásadním způsobem ovlivnil situaci také v Československu. Vedení KSČ však zpočátku mluvilo pouze o chybách, které se týkaly jednotlivých kroků, nikoliv celého systému. Namísto kolektivní rezignace, odpovídající společné vině za spáchané zločiny, byl po několika týdnech vybrán představitel KSČ jako obětní beránek pouze zeť Klementa Gottwalda, ministr národní obrany Alexej Čepička, který byl u široké veřejnosti krajně

neoblíbený kvůli svojí roli v tažení proti katolické církvi a praktikám, jež zaváděl v Československé armádě.²

Ustrašené taktizování vedení KSČ výrazně přispělo k postupné radikalizaci domácí společnosti, která se na jaře 1956 nejviditelněji projevila na mnoha stranických schůzích, v kulturním prostředí (zejména na II. sjezdu Svazu československých spisovatelů) a mezi studenty. Tehdejší napjatá situace se rovněž odrazila na podobě studentských majálesů. Už samotné jejich konání znamenalo zásadní změnu, neboť studentské průvody městy se naposledy odehrály v květnu 1948 a poté již nebyly povoleny. Tentokrát se o povolení zasadil Československý svaz mládeže, jehož vedení také částečně podpořilo rezoluci studentů Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kteří v dubnu 1956 vznesli řadu kritických požadavků. Některé z nich byly výrazně politické a týkaly se celého systému, například požadavek ukončení rušení zahraničních rozhlasových stanic, povolení dovozu zahraniční literatury, revize soudního procesu s Rudolfem Slánským či vyhlášení amnestie politickým věz-

ňům. O vážnosti situace vypovídá skutečnost, že studenti o svých požadavcích opakovaně jednali s ministrem školství Františkem Kahudou.³

Rozhodnutí povolit majáles v tomto kontextu viditelně souviselo se snahou stranického vedení uvolnit napětí. Přípravy však měly zůstat pod kontrolou svazácké organizace a samotná akce si měla zachovat charakter studentské slavnosti. Vedení škol souhlasilo s konáním jen pod určitými podmínkami: majálesový průvod neměl narušit veřejný pořádek, stipendia měla být studentům vyplácena až po majálesu, aby se předešlo výtržnostem po přílišné konzumaci alkoholu. V opačném případě hrozily disciplinární postihy. O připravované akci dokonce informoval tisk. Časopis *Univerzita Karlova* otiskl studentskou hymnu *Gaudeamus igitur*, informace o programu a seznam ironických hesel pro průvod.⁴

Týden před pražským průvodem se majáles uskutečnil v Bratislavě, kde se 12. května 1956 večer sešlo v kostýmech a s transparenty několik tisíc studentů. Průvod centrem města se obešel bez konfliktů, většina nesených či provolávaných hesel byla sice vtíp-

1 Blíže BROWN, Archie: *Vzestup a pád komunismu*. Jota, Brno 2011, s. 285–304.

2 PERNES, Jiří: *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. CDK, Praha 2008, s. 134.

3 Blíže MATTHEWS, John P. C.: *Majáles 1956. Nevydařená revolta československých studentů*. Nakladatelství Pries, Brno 2000, s. 20–21.

4 Blíže SVATOŠ, Michal: *Studentské majálesy 60. let*. In: DENEMARKOVÁ, Radka (ed.): *Zlatá šedesátá – česká literatura a společnost v letech tání, kolotání a... zklamání. Materiály z konference pořádané Ústavem pro českou literaturu AV ČR 16.–18. června 1999. Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha 2000, s. 92–102; SVATOŠ, Michal: Historie studentských majálesů. Dějiny a současnost, 2001, roč. 23, č. 2, s. 22–26.*

ná, vyvolávala smích a potlesk mnoha diváků shromážděných podél trasy, ale postrádala hlubší obsah. Většina upozorňovala na skandální podmínky, ve kterých mladí lidé žili a studovali, nebo zesměšňovala důraz kladený na marxismus. V čele průvodu neslo šest studentů černou rakev, která měla po stranách nápis *Akademická svoboda*. Když průvod přišel k Dunaji, skončila rakev za nadšených výkřiků v jeho vlnách. Po dvou hodinách májáles skončil a všichni šli do hospody oslavit to, jak poškodili mocné.⁵

Dne 14. května 1956 na zasedání politbyra ÚV KSČ informoval ministr vnitra Rudolf Barák o „provokacích“ v Bratislavě.⁶ O tři dny později vydal tajný rozkaz, jímž třetině příslušníků všech složek ministerstva vnitra umístěných v hlavním městě nařídil ve dnech 19. až 21. května 1956 pohotovost a ustavil řídicí štáb, jehož velením pověřil svého prvního náměstka. V rozkazu se přímo hovořilo o obavě, že část studentů hodlá *zvrátit tuto slavnost v protistátní*.⁷

Májálesový průvod se nakonec oproti programu, předem ohlášenému v jednom z deníků, uskutečnil již hodinu po poledni, kdy v ulicích bylo nepoměrně méně lidí. Přesto měl nakonec mimořádný ohlas a podle některých odhadů se ho společně s diváky zúčastnilo až sto tisíc osob.⁸ Jedním z účastníků byl student Antonín Rozsypal, jehož fotografie zachycují některá z mnoha hesel na transparentech nesených studenty: *Záběry jsem bral primitivní*

*kamerou z výbavy rakousko-uherských důstojníků. Pokud se pamatuji, čas byl fixní, expozice se regulovala clonou, počítač obrázků už nefungoval, film, bez kazety, se musel nabíjet v temné komoře a posouvat táhlem. Jako hledáček sloužil jakýsi rámeček. V čase májálesu jsem byl posluchačem Fakulty elektrotechnické ČVUT.*⁹

Účastníci průvodu se sešli na Staroměstském náměstí, odkud prošli přes Čechův most (z něhož hleděli na nově postavený Stalinův pomník) až do Parku kultury a oddechu Julia Fučíka (dnešní Výstaviště) ve Stromovce. V čele průvodu šli král a královna. Králem byl marxismus a jeho protějškem ruština. Obě postavy symbolizovaly sovětizaci školství. Studenti si připravili řadu alegorických figur. Na dvou fotografiích Antonína Rozsypala je vidět skupinka studentů s roubíky v ústech, z nichž jeden nese transparent *Mladá fronta redaktori*. Další skupina byla například oblečená jako neandertálci s klacky, kteří obklopovali velkého dinosaura pohybujícího se na nohou deseti studentů. Pravěká příšera na sobě měla dvě hesla: *To je pro studentskou menzu* a *Mám kůži hrubou jako min. školství*. Jiná skupina nesla transparent *Chceme světovou literaturu* a za ním velký regál s imitacemi knih, na jejichž hřbetu stálo *Na indexu*. Další nesli tři transparenty zesměšňující praxi svalovat vše na kult osobnosti – první s nápisem *Kult*, druhý *Kultík* a třetí *Kultíček*. Patrně nejradikálnější čtyři transparenty se vztahovaly k procesu s Rudolfem

Slánským. Na prvním byl pouhý otazník, na druhém nápis *Co je lepší?*, na třetím *Popravit malé zločince a nechat ty velké na svobodě?*, na posledním *Nebo popravit velké zločince a nechat ty malé, aby je vystřídali?*¹⁰

Průvod doprovázela řada uniformovaných příslušníků Veřejné bezpečnosti i pracovníků tajné policie v civilu, kteří některá hesla na místě zabavovali. Nikoho ze studentů však nezadrželi a nechali je jít dál. Podle vzpomínek jednoho z iniciátorů dubnové rezoluce Michaela Heyrovského, syna světově proslulého chemika Jaroslava Heyrovského, nebylo mnohé z tajných jednoduché identifikovat, protože byli oblečení jako studenti. Některé zabavené transparenty však mladí bleskově nahradili novými, které zhotovili na místě. Podle ohlášeného programu se v cíli průvodu konal „studentský karneval“. Na ten se však bylo možné dostat jen s pozvánkami, které rozdělávali svazáci. Tímto způsobem se májáles rozmělnil. Po setmění mělo podle vzpomínek pamětníků dojít na hudebním koncertu k výtržnostem, několik osob snad mělo být zadrženo.¹¹

Podle zprávy americké ambasády z 6. června 1956 studenti údajně doufali, že se májálesový průvod promění v demonstraci. Nakonec se podle tohoto zdroje jednalo o *uvelku klidnou záležitost*. Autor zprávy přesto uváděl četné spekulace o zatčených studentech, které na zvláštní tiskové konferenci vyvracel předseda československé vlády Viliam Široký.¹²

5 MATTHEWS, John P. C.: *Májáles 1956. Nevydařená revolta československých studentů*, s. 23. Situace se v Bratislavě paradoxně zdramatizovala až následujícího dne, 13. května 1956, kdy sem byla doručena výše zmíněná studentská rezoluce. Studentské koleje, kde se konala bouřlivá schůze, obklíčily dokonce policejní jednotky. Aby situaci uklidnil, přijal studenti 16. května 1956 první tajemník ÚV KSS Karol Bacílek a slíbil, že jejich rezoluci otiskne deník *Smena*, což se skutečně druhý den stalo, ovšem vyšla pouze v bratislavském vydání. PERNES, Jiří: *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, s. 141. Májáles v roce 1956 se uskutečnil také v Olomouci. Srov. KONEČNÝ, Karel: *Májáles v Olomouci 1956*. In: *Střední Morava*, 2001, č. 12, s. 93–100.

6 MATTHEWS, John P. C.: *Májáles 1956. Nevydařená revolta československých studentů*, s. 26–27.

7 SVATOŠ, Michal: *Historie studentských májálesů*, s. 22–26.

8 Srov. tamtéž. Počet účastníků byl zhruba o třetinu nižší než v roce 1965, při dalším povoleném pražském májálesu. BLAŽEK, Petr: *Vyhoštění krále májálesu*. Allen Ginsberg a Státní bezpečnost. *Paměť a dějiny*, 2011, roč. 5, č. 2, s. 36.

9 Dopis Antonína Rozsypala Janu Hanzlíkovi z prosince 2015.

10 MATTHEWS, John P. C.: *Májáles 1956. Nevydařená revolta československých studentů*, s. 28–29.

11 Tamtéž, s. 30.

12 Tamtéž, s. 31.

Fámy o zatýkání patrně souvisely se skutečností, že Státní bezpečnost den před májálesem zatkla úřednici Boženu Plchovou, v jejímž bytě našla připravené strojopisné letáky, které měla společně s dalšími lidmi rozesílat na různé adresy. Byl mezi nimi také výtah ze studentské rezoluce, kterou podle obžaloby chtěli rozšiřovat rovněž na májálesu. Na základě její výpovědi tajná policie 2. června 1956 zatkla hlavního organizátora letákové kampaně Jaroslava Hájička, někdejšího zkušeného zpravodajce a bývalého spolupracovníka Františka Moravce. V září 1956 byli společně se zmíněnou dvojicí postaveni před soud také Zdeňka Kaclová, Kateřina Drozdová a Václav Slavíček. Hájiček, který již na počátku padesátých let strávil necelý rok za mřížemi, byl odsouzen ke třem letům vězení, Plchová ke dvěma a ostatní odešli s podmíněnými tresty. Jejich kauza byla opakovaně prezentována v tisku, odsouzení byli uváděni jako autoři *podvržených studentských rezolucí*.¹³

Přestože májálesové průvody v roce 1956 nepřerostly v otevřenou vzpouru proti komunistickému režimu, staly se významnými událostmi, které formovaly celou jednu studentskou generaci.

O tom, jak komunistický režim hodnotil tuto slavnost, svědčí skutečnost, že ji povolil až po dlouhých devíti letech, v roce 1965, kdy se králem májálesu stal americký básník Allen Ginsberg. Některá z tehdy provolávaných hesel byla stejná nebo velmi podobná jako ta, která zaznívala v přelomovém roce 1956.¹⁴

Autor fotografií Antonín Rozsypal odešel v roce 1968 do Kanady a stal se profesorem na univerzitě v Edmontonu. V tomto městě žije dodnes.

13 Blíže KOURA, Petr: Hrdina protinacistického odboje v sítích Státní bezpečnosti. Životní příběh plukovníka Jaroslava Hájička. In: ČELOVSKÝ, Bořivoj: *Oči a uši strany. Sedm pohledů do života StB*. Tilia, Šenov u Ostravy 2005, s. 135–174.

14 Již od roku 1962 se však mládež pravidelně scházela na prvního máje u pomníku Karla Hynka Máchy. Ve večerních hodinách tu popíjela, zpívala a provolávala protirežimní hesla. Někteří účastníci prováděli různé chuligánské kousky. Přitom se objevovaly pokusy o průvody centrem města, které nabývaly podoby demonstrací. Proti mládeži zde zasahovaly bezpečnostní složky a řada účastníků byla následně vylučována ze škol, několik jich bylo dokonce odsouzeno v politických procesech. Blíže BLAŽEK, Petr: Akce „Mácha“. Historická rekonstrukce petřínských událostí 1. května 1962. In: PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (eds.): *Československo 1954–1962*. Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích – ÚSTR, Praha 2015, s. 193–203.